

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
INTERNET: <http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/175/173/96

KONDYCJA FINANSOWA POLSKICH RODZIN

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, LISTOPAD 1996

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Od dłuższego czasu CBOS prowadzi monitoring sytuacji materialnej polskich rodzin oraz poziomu życia i poziomu zaspokojenia potrzeb materialnych, związanych z utrzymaniem i funkcjonowaniem domu. Pozwala to na obserwowanie dynamiki zmian samooceny warunków materialnych, postrzegania własnej sytuacji ekonomicznej, poziomu aspiracji ekonomicznych i sposobów radzenia sobie z niedoborem finansowym w budżetach domowych.

DOCHODY

Z porównania danych sondażowych z lat 1994-1996 wynika, że obecnie¹ po raz pierwszy zrównały się odsetki osób, których podstawą egzystencji są zarobkowe i niezarobkowe źródła utrzymania². Oznacza to - w porównaniu z poprzednim pomiarem z kwietnia '96 - wzrost udziału dochodów z pracy w głównym miejscu zatrudnienia (o 4 punkty procentowe) i spadek dochodów uzyskiwanych w inny sposób (również o 4 punkty) w ogólnej strukturze źródeł utrzymania. Odsetek osób utrzymujących się z rent i emerytur pozostał na nie zmienionym poziomie. Minimalnie zmniejszył się odsetek badanych podejmujących dodatkowe prace zarobkowe.

Po latach stabilności w tej dziedzinie zaobserwowane zmiany są trudne do jednoznacznej interpretacji. Dopiero następne pomiary mogą wskazać, czy jest to trwała tendencja czy też chwilowe wahania, wynikające np. z okresowych zmian na rynku pracy.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (77), 11-15 października '96, reprezentatywna próba losowa dorosłej ludności kraju (N=1158).

² Do kategorii osób utrzymujących się ze źródeł niezarobkowych zalicza się: emerytów, rencistów, uczniów, studentów, bezrobotnych, gospodynie domowe oraz innych niepracujących.

Tabela 1

w procentach

Główne źródła utrzymania	Wskazania respondentów według terminów badań					
	IV '94	X '94	IV '95	XI '95	IV '96	X '96
Dochody z pracy w głównym miejscu zatrudnienia	48	48	48	46	46	50
Dochody z innych źródeł	52	52	52	54	54	50
w tym: renty i emerytury	37	37	35	33	30	32
Dochody z dodatkowych prac zarobkowych	15	20	18	21	20	17

Podstawowym czynnikiem określającym sytuację materialną ankietowanych jest dochód osiągany na osobę w ich gospodarstwach domowych. **Średni deklarowany miesięczny dochód na osobę w całej badanej zbiorowości wynosi 357 zł³**. Sytuacja materialna różnych grup pracowniczych jest bardzo zróżnicowana: zatrudnieni poza rolnictwem (bez prywatnych przedsiębiorców) deklarują średni miesięczny dochód na osobę w rodzinie w wysokości 406 zł, ankietowani utrzymujący się z rolnictwa (rolnicy indywidualni i robotnicy najemni) - 189 zł, prywatni przedsiębiorcy - 514 zł. Najbliższy średniej krajowej jest miesięczny dochód w grupie badanych utrzymujących się ze źródeł niezarobkowych (337 zł na osobę w gospodarstwie domowym).

Duże zróżnicowania występują także w ramach poszczególnych grup wyróżnionych ze względu na stosunek do zatrudnienia. Na przykład: średni miesięczny dochód na osobę w rodzinie osiągany przez przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji (593 zł) jest ponad dwukrotnie wyższy niż w gospodarstwach robotników niewykwalifikowanych (237 zł) i wyższy niż średni miesięczny dochód na osobę deklarowany przez prywatnych przedsiębiorców (514 zł). Wśród osób zaliczanych do kategorii zawodowo biernych (renciści, emeryci, gospodynie domowe, uczniowie i studenci oraz bezrobotni) najwyższe miesięczne dochody na osobę osiągają emeryci (401 zł), a najniższe - bezrobotni (208 zł).

³ Według danych GUS (Monitoring warunków życia ludności, wrzesień '96) w drugim kwartale br. jedna osoba w rodzinie dysponowała przeciętnie dochodem w wysokości 370 zł. Przeciętne wynagrodzenie miesięczne w gospodarce narodowej wynosiło w drugim kwartale 855 zł, a minimalne (ustawowe) wynagrodzenie - 350 zł.

Kondycja finansowa najczytelniej związana jest z wielkością gospodarstwa domowego.

		CBOS
Wielkość gospodarstwa domowego	Średni dochód na osobę w gospodarstwie domowym ⁴ (w zł)	
1 - osobowe	489	
2 - osobowe	473	
3 - osobowe	427	
4 - osobowe	314	
5 - osobowe	262	
6 - osobowe i większe	221	

Średnie miesięczne dochody na osobę w gospodarstwach 4-osobowych i liczniejszych (56% wszystkich ankietowanych pochodzi z takich gospodarstw) są niższe niż w całej badanej zbiorowości. W najtrudniejszej sytuacji są gospodarstwa 5-osobowe i liczniejsze. Stanowią one ponad połowę (55%) tych rodzin, które co miesiąc mają do dyspozycji mniej niż 150 zł na osobę, i blisko połowę (47%) gospodarstw rozporządzających sumą nie przekraczającą 225 zł na osobę miesięcznie. Dane te warto uzupełnić informacją, że w opinii ogółu ankietowanych na zaspokojenie podstawowych potrzeb rodziny niezbędne są miesięczne dochody w wysokości 437 zł na osobę.

Tabela 2 w procentach

Wysokość dochodów na osobę	Wielkość gospodarstwa domowego						Ogółem
	1-osobowe	2-osobowe	3-osobowe	4-osobowe	5-osobowe	6-osobowe	
Poniżej 150 zł	2	4	8	31	25	30	18
151-225	2	7	11	33	26	21	14
226-325	7	19	20	33	14	7	24
326-425	8	26	21	28	9	8	18
Powyżej 426 zł	12	33	25	19	8	3	26
Ogółem	7	19	18	28	15	13	100

Najwyższe dochody na osobę w gospodarstwie osiągają ankietowani z wyższym wykształceniem (605 zł). Wyraźnie więc zaznacza się związek sytuacji materialnej badanych z ich poziomem wykształcenia oraz kwalifikacjami zawodowymi.

⁴ Z analizy wariancji wynika, że istotne statystycznie zróżnicowanie średnich dochodów na osobę w rodzinie przebiega między grupami gospodarstw 5- i 6-osobowych a pozostałymi. Istotna statystycznie jest także różnica między rodzinami 4-osobowymi a mniejszymi.

Tabela 3

w procentach

Deklarowany dochód na osobę w rodzinie	Ogółem	Wykształcenie			
		podstawowe	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe
Poniżej 150 zł	18	25	23	10	0
151-225	14	17	18	10	5
226-325	24	27	27	22	9
326-425	18	15	14	24	18
Powyżej 426 zł	26	16	17	34	68

W grupie osiągających najniższe dochody znalazł się co trzeci mieszkaniec wsi (35%), co trzeci robotnik niewykwalifikowany i gospodyni domowa (po 33%), ponad połowa rolników (56%) i 42% bezrobotnych⁵. Najwyższe dochody w przeliczeniu na jedną osobę w rodzinie osiągają przede wszystkim mieszkańcy największych miast (57%), ludzie wykształceni, kadra kierownicza i inteligencja (58%) oraz prywatni przedsiębiorcy (49%).

W całej badanej zbiorowości istnieje duża rozpiętość między najniższymi a najwyższymi średnimi dochodami na osobę w rodzinie: najniższe przeciętne dochody wynoszą 107 zł (średnia wysokość dochodów w kategorii dochodów poniżej 150 zł) i są sześciokrotnie niższe od najwyższych miesięcznych dochodów (669 zł) w przeliczeniu na osobę w rodzinie (przeciętna wysokość dochodów w kategorii dochodów powyżej 426 zł na osobę).

OCENA WARUNKÓW MATERIALNYCH I POZIOMU ŻYCIA

W ciągu ostatniego półrocza poprawiła się samoocena własnych warunków materialnych. Wyraża się to zarówno wzrostem odsetka osób oceniających pozytywnie swoją sytuację materialną (o 4 punkty), jak i spadkiem (również o 4 punkty) odsetka osób postrzegających swoje położenie ekonomiczne jako złe. Odnotowany wzrost dotyczy nie tylko porównania z wiosną tego roku, ale również obserwacji poczynionych w dłuższym czasie. Obecnie blisko co piąty ankietowany dobrze ocenia swoje warunki materialne (19%) i jest to najwyższy odsetek ocen pozytywnych od ponad trzech lat.

⁵ Zob. tabele aneksowe.

Nie zmienia to faktu, że odsetek respondentów niezadowolonych z własnego położenia ekonomicznego (34%) niemal dwukrotnie przewyższa odsetek osób znajdujących się w dobrej sytuacji materialnej (19%). Warto jednak zauważyć, że w dłuższym okresie poczucie upośledzenia materialnego powoli się zmniejsza i w październiku br. odnotowaliśmy najniższy odsetek ocen negatywnych od kwietnia '93.

Tabela 4

w procentach

Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:	Wskazania respondentów według terminów badań					
	IV '93	IV '94	IV '95	XI '95	IV '96	X '96
- dobre	15	11	13	17	15	19
- ani dobre, ani złe	44	45	45	45	47	47
- złe	41	44	42	38	38	34

Ocena warunków materialnych wyraźnie współwystępuje z wysokością dochodów na osobę w rodzinie, wykształceniem i kwalifikacjami badanych. Im wyższe wykształcenie i wyższe kwalifikacje, tym większe prawdopodobieństwo postrzegania swojej kondycji materialnej jako średniej i dobrej, i tym mniejsze - jej negatywnej oceny.

Warunki materialne gospodarstwa domowego wykazują też związek z jego wielkością - w najtrudniejszej sytuacji są gospodarstwa 1-osobowe oraz 5-osobowe i liczniejsze. Ponad dwie piąte ankietowanych wywodzących się z tych kategorii gospodarstw ocenia warunki finansowe swoje i swoich rodzin poniżej poziomu średniego. Trudności materialne gospodarstw 1-osobowych - mimo deklarowanych relatywnie wyższych średnich dochodów miesięcznych niż w gospodarstwach liczniejszych - wynikają stąd, że jedna osoba ponosi całkowity koszt utrzymania domu czy mieszkania.

Tabela 5

w procentach

Wielkość gospodarstwa domowego	Ocena warunków materialnych		
	złe	średnie	dobre
1-osobowe	43	41	15
2-osobowe	27	53	20
3-osobowe	22	52	26
4-osobowe	36	50	14
5-osobowe	42	37	21
6-osobowe i większe	43	39	18

Poprawa samopoczucia ekonomicznego wyraża się też w porównaniu obecnych warunków życia rodzin z sytuacją sprzed roku.

Tabela 6 w procentach

Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	Wskazania według terminów badań					
	IV '94	X '94	IV '95	XI '95	IV '96	X '96
- lepiej	7	11	9	12	10	16
- tak samo	44	32	36	47	50	46
- gorzej	47	56	55	40	39	38
Trudno powiedzieć	2	1	1	1	1	-

Od kwietnia '96 nie zmienił się odsetek ankietowanych deklarujących pogorszenie warunków życia ich rodzin, ale jednocześnie odnotowano wzrost odsetka (o 6 punktów) osób deklarujących ich poprawę.

Tabela 7 w procentach

Ocena własnych warunków materialnych	Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:			Ogółem
	lepiej	tak samo	gorzej	
Dobre	40	52	8	19
Średnie	14	55	31	47
Złe	5	30	65	34
Ogółem	16	46	38	100

Ogólnie można stwierdzić, że poprawę w największym stopniu odczuwają osoby znajdujące się w dobrej kondycji materialnej, a pogorszenie warunków deklarują przede wszystkim najubożsi. Obserwacje takie poczyniono już we wcześniejszych sondażach i wskazują one na postępujące rozwarstwienie ekonomiczne polskiego społeczeństwa.

Innym wskaźnikiem kondycji gospodarstw domowych jest deklarowany przez ankietowanych poziom życia ich rodzin, związany ze sposobem gospodarowania pieniędzmi w domowym budżecie.

Od maja '93 do kwietnia '95 deklaracje dotyczące poziomu życia były bardzo stabilne. Między kwietniem '95 a kwietniem '96 odnotowaliśmy 6-punktowy spadek odsetka osób żyjących poniżej poziomu średniego i taki sam wzrost odsetka tych, którzy deklarowali życie

na poziomie przynajmniej średnim. Była to pierwsza zmiana odnotowana od dłuższego czasu. Obecnie można mówić o dalszej poprawie poziomu życia polskich rodzin: od kwietnia '96 nastąpił spadek (o 5 punktów) odsetka osób żyjących poniżej poziomu średniego i wzrost odsetka osób żyjących na poziomie co najmniej średnim.

Tabela 8

w procentach

Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym?	Wskazania respondentów według terminów badań					
	V '93	IV '94	IV '95	XI '95	IV '96	X '96
Żyjemy bardzo biednie - nie starcza mi (nam) nawet na podstawowe potrzeby	9	9	9	6	7	6
Żyjemy skromnie - musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować	42	43	42	39	38	34
Żyjemy średnio - starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy	45	44	45	49	50	54
Żyjemy dobrze - starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania	3	3	3	5	5	6
Żyjemy bardzo dobrze - mogę (możemy) pozwolić sobie na pewien luksus	0	0	1	1	0	0

Ocenę poziomu życia w sposób najczytelniejszy różnicuje wykształcenie i związana z nim pozycja zawodowa. Im wyższe wykształcenie ankietowanych, tym większy odsetek deklarujących życie na poziomie średnim i powyżej średniego i tym mniejszy odsetek żyjących skromnie i biednie. Życie ubogie deklaruje 11% ankietowanych z wykształceniem podstawowym i 18% bezrobotnych, natomiast bez trosk materialnych żyje co piąta osoba z wyższym wykształceniem (20%) oraz 22% prywatnych przedsiębiorców.

Jest zrozumiałe, że deklarowany poziom życia współwystępuje z poziomem dochodów na osobę w rodzinie oraz ogólną oceną warunków materialnych gospodarstwa domowego: im niższe dochody, tym częściej ankietowani deklarują życie ubogie i skromne. Warto jednak zaznaczyć, że także wśród osób deklarujących przeciętne warunki materialne swoich rodzin znaczny odsetek (28%) ocenia swój poziom życia jako ubogi lub skromny.

ASPIRACJE EKONOMICZNE ZWIĄZANE Z ZASPOKOJENIEM POTRZEB

Przypomnijmy, że średni miesięczny dochód na osobę w całej badanej zbiorowości wynosi 357 zł. W opinii ankietowanych, aby zaspokoić podstawowe potrzeby związane z utrzymaniem domu i funkcjonowaniem gospodarstwa domowego, przeciętna rodzina potrzebowałaby do dyspozycji 437 zł na osobę miesięcznie. Według deklaracji respondentów, większość z nich (74%) nie osiąga dochodów w takiej wysokości. Jednocześnie życie poniżej poziomu średniego (trudności z zaspokojeniem podstawowych potrzeb) deklaruje 40% badanych. Można stąd wnosić, że polskie rodziny radzą sobie z „wiązaniami końca z końcem” w stopniu większym, niżby to wynikało z deklaracji odnoszących się do wysokości osiąganych przez nie dochodów.

Znaczna część ankietowanych nie ma wygórowanych potrzeb ani aspiracji ekonomicznych. Co dziewiąty badany uważa, iż rodzina może przeżyć dysponując sumą 200 zł na osobę miesięcznie, a w opinii 28% respondentów - rodzina powinna rozporządzać kwotą 200 - 300 zł na osobę.

		CBOS
Ile, według Pana(i), powinny wynosić miesięczne dochody na jedną osobę w Pana(i) rodzinie, aby można było zaspokajać jedynie podstawowe potrzeby?		
200 złotych		11%
201 - 300 złotych		28%
301 - 400 złotych		20%
401 - 500 złotych		17%
501 - 1000 złotych		17%
Odpowiedzi nie dające się zaklasyfikować		7%

Zróznicowanie wyobrażeń o „podstawowych potrzebach” związane jest ze statusem ekonomicznym i społecznym badanych, a także z ich miejscem zamieszkania. Mieszkańcy wsi deklarują niższe potrzeby finansowe niż mieszkańcy miast, zwłaszcza dużych. Więcej niż co trzeci ankietowany (37%) z dużego ośrodka urbanistycznego deklaruje, że na życie na podstawowym poziomie trzeba wydać miesięcznie co najmniej 500 zł na osobę. Tego samego

zdania jest 28% osób legitymujących się wyższym wykształceniem, co czwarty przedstawiciel kadry kierowniczej i inteligencji oraz co trzeci badany osiągający najwyższe dochody.

Skalę braków finansowych i aspiracji ekonomicznych najlepiej oddaje dystans między osiąganymi dochodami a wyobrażeniem o wysokości dochodów umożliwiających zaspokojenie potrzeb na różnych poziomach.

Tabela 9

w złotych

	Ile powinien wynosić przeciętny miesięczny dochód na jedną osobę w rodzinie, aby można było:		
	zaspokajać jedynie podstawowe potrzeby	żyć na średnim poziomie	żyć dostatnio, bez problemów finansowych
Ogółem	437	703	1156
Deklarowany dochód na osobę:			
poniżej 150 zł	315	527	904
151 - 225	404	603	1087
226 - 325	430	696	1113
326 - 425	437	729	1200
powyżej 426 zł	555	884	1396
Wykształcenie:			
Podstawowe	416	620	1070
Zasadnicze zawodowe	417	716	1158
Średnie	438	713	1161
Wyższe	595	972	1503

Z powyższego zestawienia wynika, że osobom osiągającym niskie progi dochodowe (40% ankietowanych uzyskuje dochody na osobę poniżej 226 zł) co miesiąc brakuje pieniędzy na zaspokojenie bieżących potrzeb. Deklaracje te są zbieżne z oceną poziomu życia: 40% ankietowanych stwierdziło, że ich rodziny żyją biednie lub skromnie. Sytuację zapewne łagodzi fakt, że co trzecie gospodarstwo o najniższych dochodach mieszka na wsi, a co piąte w małym i średniej wielkości mieście, gdzie koszty utrzymania rodziny kształtują się inaczej niż w dużych ośrodkach urbanistycznych.

Aspiracje dotyczące zaspokojenia potrzeb na różnych poziomach są zróżnicowane. Kształtuje je przede wszystkim status społeczno-ekonomiczny gospodarstwa domowego, ale także, co oczywiste, miejsce zamieszkania. Mieszkańcy wsi oraz rolnicy deklarują kwoty potrzebne na zaspokojenie podstawowych potrzeb średnio o około 170 zł mniejsze (na jedną osobę) niż mieszkańcy dużych miast. Deklaracje są więc wyraźnie związane z jednej strony z kulturowym zróżnicowaniem potrzeb, z drugiej - ze zróżnicowaniem wysokości kosztów

utrzymania w zależności od wielkości miejsca zamieszkania. Ocena własnych warunków materialnych, co ciekawe, nie różnicuje aspiracji ekonomicznych w zakresie zaspokojenia potrzeb na różnych poziomach.

Najwyższe aspiracje ekonomiczne na każdym poziomie potrzeb deklarują osoby z wyższym wykształceniem.

DEPRYWACJA POTRZEB

Pomijając zróżnicowanie potrzeb, aspiracje związane z ich zaspokojeniem i nie wnikając w faktycznie istniejące braki w gospodarstwach domowych, zapytaliśmy ankietowanych, czy i na co konkretnie, na jakie wydatki związane z prowadzeniem gospodarstwa domowego brakowało im pieniędzy w ciągu ostatnich 12 miesięcy.

Ponad jedna czwarta badanych (28%) stwierdziła, że ich gospodarstwa domowe nie odczuwały w ogóle braku pieniędzy. Można zatem uznać, że te osoby mają poczucie zaspokojenia istniejących potrzeb rodziny w omawianym zakresie. Są to przede wszystkim respondenci, którzy deklarowali dobre warunki materialne swoich gospodarstw domowych, a także prywatni przedsiębiorcy.

Brak pieniędzy na wszystkie wymienione rodzaje wydatków związanych z prowadzeniem domu deklarowało 7% badanych. Wynik ten jest zbieżny z danymi dotyczącymi poziomu życia rodziny: 6% ankietowanych stwierdziło, że ich rodziny żyją bardzo biednie i nie starcza im nawet na zaspokojenie podstawowych potrzeb. Dane te potwierdzają spójność ocen i opinii respondentów dotyczących ich położenia materialnego.

Tabela 10

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy zdarzało się Panu(i) lub w Pana(i) gospodarstwie domowym, że nie starczyło pieniędzy na:	Odsetki odpowiedzi twierdzących		
	XI '95	IV '96	X '96
- zakup ubrania, butów	57	56	47
- wydatki związane z życiem kulturalnym (zakup książek, czasopism, biletów do teatru, na koncert)	47	48	43
- wydatki związane z leczeniem	37	39	39
- zakup żywności	37	35	32
- zakup środków czystości, wydatki na higienę osobistą	22	20	20
- wydatki związane z nauką, kształceniem	22	20	21
- zakup potrzebnego sprzętu gospodarstwa domowego	-	-	59
Pominięto odpowiedzi „nie pamiętam”			

W porównaniu z wiosną tego roku nie odnotowaliśmy zmian w poziomie deprivacji potrzeb w zakresie ochrony zdrowia, higieny osobistej, kształcenia i żywności. Mniej osób (spadek o 9 punktów procentowych) deklaruje brak pieniędzy na buty i ubranie. Zmalało też (o 5 punktów procentowych) poczucie pustki w portfelu na wydatki związane z życiem kulturalnym.

Brak pieniędzy na żywność w największym stopniu deklarują grupy najsłabsze ekonomicznie: bezrobotni (54%), robotnicy niewykwalifikowani (51%), osoby deklarujące złe warunki materialne (57%). Ciekawe, że brak taki odczuwają także wcale niemałe grupy przedstawicieli elit ekonomicznych: 22% kadry kierowniczej i inteligencji oraz 13% prywatnych przedsiębiorców. Dostępne dane nie pozwalają wyjaśnić, czy jest to skutek wygórowanych potrzeb czy też duże zróżnicowanie poziomu życia nie tylko między poszczególnymi grupami społecznymi, ale także wewnątrz nich. Brak pieniędzy na żywność jest najlepszym wskaźnikiem niezaspokojenia wszystkich innych potrzeb. Te grupy społeczne, którym brakuje funduszy na wyżywienie, z dużym prawdopodobieństwem deklarują także braki związane z wydatkami na ubranie, buty, leczenie, środki czystości itp. Oczywiście, potrzeby kształtowane są też przez indywidualną sytuację gospodarstw. Naturalne jest, że renciści oraz starsi ankietowani - oprócz najuboższych - częściej niż pozostali deklarują brak pieniędzy na leczenie, a uczniowie i studenci oraz badani w wieku od 35 do 44 lat (przypuszczalnie w skład tej grupy wchodzi znaczna część rodziców uczących się dzieci) najczęściej - oprócz najuboższych - deklarują brak funduszy na kształcenie. Dlatego zasadne wydaje się podkreślenie, że w istocie nie chodzi nam o rozpoznanie potrzeb i stopień ich zaspokojenia, ale o poczucie deprivacji jako wskaźnika kondycji psychospołecznej związanej z poczuciem upośledzenia ekonomicznego.

Największe deklarowane braki wskazują na duże niezaspokojenie potrzeb w zakresie wyposażenia domu w sprzęt gospodarstwa domowego. Z danych GUS, a także danych CBOS dotyczących zaopatrzenia domostw w sprzęty trwałego użytku wynika, że gospodarstwa domowe są coraz lepiej wyposażone i coraz więcej dóbr nabywają. Ten pesymizm można więc odczytać raczej jako wskaźnik rosnących aspiracji ekonomicznych i reakcję na bogatą ofertę rynkową niż niedostateczne wyposażenie domostw. Może to też oznaczać chęć

wymiany starego sprzętu na nowy lub nowocześniejszy. Za taką interpretacją przemawia fakt, że braki w tym zakresie - oprócz najsłabszych ekonomicznie - deklaruje także połowa osób z wyższym wykształceniem oraz niemal połowa kadry kierowniczej i inteligencji, a więc grup znajdujących się niewątpliwie w najlepszej kondycji ekonomicznej.

Innym wskaźnikiem niedoborów finansowych jest brak pieniędzy na opłacenie czynszu, rachunków za energię cieplną oraz za rozmowy telefoniczne.

Tabela 11

w procentach

Czy w ciągu ostatniego roku miał(a) Pan(i) jakieś trudności w uiszczaniu rachunków za:	Nigdy			Tak, czasem			Tak, często			W ogóle nie płaciliśmy rachunków		
	IV '95	IV '96	X '96	IV '95	IV '96	X '96	IV '95	IV '96	X '96	IV '95	IV '96	X '96
- mieszkanie/dom	75	74	74	16	17	17	7	6	7	2	2	2
- gaz, elektryczność	80	78	78	13	17	16	6	4	5	1	1	1
- telefon	92	89	85	4	8	10	2	2	4	1	1	1

Na poszczególne pytania odpowiadali odpowiednio ci, którzy płacą rachunki za mieszkanie, energię cieplną i posiadają telefon

W ciągu ostatniego półrocza nie zmieniły się problemy z opłacaniem rachunków. Nadal tylko nieliczni nie uiszczają ich w ogóle, co czwarty respondent (26%) przynajmniej czasami ma kłopoty z terminowym uregulowaniem czynszu, co piąty zaś (22%) czasami nie ma pieniędzy na rachunki za gaz i elektryczność. Najskrupulatniej wywiązują się wszyscy z opłat za telefon, ale z pomiaru na pomiar narastają trudności z uregulowaniem płatności za usługi telekomunikacyjne.

Problemy z uiszczaniem rachunków w największym stopniu deklarują osoby znajdujące się w złej sytuacji materialnej. Ponad dwie piąte (44%) ankietowanych zaliczających się do tej grupy ma co pewien czas trudności z opłaceniem czynszu, a zbliżony odsetek (40%) przynajmniej czasami nie może uregulować w terminie płatności za gaz i elektryczność. Z porównania obecnych danych z deklaracjami uzyskanymi w sondażu kwietniowym wynika, że w miarę upływu czasu grupy o najsłabszej kondycji materialnej mają coraz większe trudności z uiszczaniem opłat związanych z utrzymaniem mieszkania (domu).

Innym wskaźnikiem sytuacji materialnej ankietowanych jest wypoczynek wakacyjny dzieci, młodzieży i dorosłych.

Tabela 12

w procentach

Czy w tym roku wyjeżdżał(a) Pan(i) na co najmniej tygodniowy wypoczynek?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	'92	'93	'94	'95	'96
Nie i nie przewiduję w tym roku wyjazdu	79	77	78	76	73
Tak, w kraju	15	19	18	19	21
Tak, za granicę	3	3	2	3	3
Tak, zarówno w kraju, jak i za granicę	-	-	-	-	1
Dotychczas nie, ale planuję jeszcze wyjazd	3	-	2	2	2

W tym roku wypoczywało poza domem nieco więcej ankietowanych niż w latach ubiegłych. Nie zmienia to jednak ogólnego wniosku, że dla większości badanych wypoczynek poza domem jest niedostępnym luksusem. Najczęściej wyjeżdżali na urlop respondenci deklarujący dobrą kondycję materialną (48%), mieszkańcy dużych miast (55%), osoby z wyższym wykształceniem (52%), kadra kierownicza i inteligencja (52%).

Wyjazdy zagraniczne zdominowała młodzież, zwłaszcza ucząca się i studiująca: wakacyjne wojaże zagraniczne ma za sobą w tym roku mniej więcej co szósty ankietowany uczeń lub student (18%).

W porównaniu z rokiem ubiegłym zasadniczo nie zmienił się obraz wakacyjnego wypoczynku dzieci. Latem '96 ponad połowa rodzin (54%) wychowujących potomstwo w wieku szkolnym wysłała przynajmniej jedno dziecko na wakacje. W nieznacznie mniejszej liczbie rodzin (spadek o 3 punkty procentowe) niż w roku ubiegłym wszystkie dzieci spędziły wakacje w domu. Jednocześnie nieco mniej rodzin (również spadek o 3 punkty) mogło wysłać wszystkie swoje dzieci na wakacyjny wypoczynek poza miejsce zamieszkania.

Tabela 13

w procentach

Czy Pana(i) dziecko w wieku szkolnym wyjechało na przynajmniej tygodniowy wypoczynek?	Wskazania respondentów według terminów badań			
	'93	'94	'95	'96
Tak, wszystkie dzieci wyjeżdżały	37	45	43	40
Tak, ale nie wszystkie	8	13	8	14
Nie, wszystkie pozostały w domu	55	42	49	46
				N=441

Podobnie jak w latach minionych, w domu spędziła wakacje zdecydowana większość dzieci z rodzin o najniższych dochodach (74%), mieszkających na wsi (73%) oraz dzieci z rodzin źle sytuowanych (62%).

STRATEGIE EKONOMICZNE GOSPODARSTW DOMOWYCH

Najpowszechniejszą reakcją na brak pieniędzy w budżecie domowym jest rezygnacja z potrzeb oraz ograniczanie wydatków. Te pasywne sposoby radzenia sobie z niedoborem finansowym, obok pomocy uzyskiwanej od rodziny, wykazują dużą stabilność i utrzymują się na stałym poziomie od dłuższego czasu. Obecnie zaznaczył się niewielki spadek postaw aktywnych: nieco mniejszy odsetek ankietowanych podejmował prace dodatkowe, rzadziej też korzystano z pomocy instytucjonalnej. Mniej osób niż wiosną zaciągnęło pożyczki. Pamiętajmy jednak, że pytanie dotyczy krótkiego okresu (tylko poprzedniego miesiąca) i strategie ekonomiczne gospodarstw mogą podlegać wahaniom w ciągu roku, w zależności od aktualnych potrzeb i możliwości ich zaspokojenia.

Tabela 14

Czy w poprzednim miesiącu Pan(i) i Pana(i) gospodarstwo domowe było zmuszone, czy też nie, ze względu na sytuację finansową;	Odsetki odpowiedzi twierdzących				
	V '93	IV '94	IV '95	IV '96	X '96
- starać się jak najmniej wydawać, ograniczać wydatki	74	85	78	79	77
- podejmować dodatkowe prace zarobkowe	12	19	23	29	25
- sięgać do oszczędności gotówkowych	17	17	16	28	22
- zaciągać pożyczkę	21	20	24	26	21
- zwracać się o pomoc do różnych instytucji	9	9	9	11	7
- prosić o pomoc rodzinę, krewnych	24	22	23	24	26
- rezygnować z wydatków na niektóre cele	59	82	77	81	79

W grupach ekonomicznie najsłabszych (osoby niżej wykształcone, bez kwalifikacji, o niskich dochodach, mieszkańcy wsi, renciści) dominuje rezygnacja z bieżących potrzeb i wydatków. Jednocześnie z tych samych grup społecznych najczęściej rekrutują się klienci opieki społecznej. Z pomocy instytucjonalnej korzystał we wrześniu częściej niż co czwarty bezrobotny (28%), 18% robotników niewykwalifikowanych, 16% ankietowanych osiągających najniższe dochody. W tym samym czasie blisko połowa bezrobotnych (49%), dwie piąte (39%) osiągających najniższe dochody i jeszcze wyższy odsetek robotników niewykwalifikowanych (44%) uzyskali pomoc rodziny lub krewnych. Jak widać, osoby pozostające w szczególnie trudnej sytuacji finansowej w znacznie większym stopniu liczą na wsparcie rodziny niż na pomoc powołanych w tym celu instytucji.

Do własnych oszczędności sięgali przede wszystkim ci, którzy z racji relatywnie dobrej kondycji finansowej mają odłożone pieniądze: osoby wykształcone (43%), kadra kierownicza i inteligencja (41%), pracownicy umysłowi niższego szczebla (42%).

Największa część ankietowanych ocenia warunki materialne swoje i swoich rodzin jako przeciętne. Badanych, którzy negatywnie postrzegają swoją sytuację materialną, jest blisko dwukrotnie więcej niż zadowolonych z niej. Mimo to można mówić o poprawie kondycji finansowej polskich rodzin. Wyraża się to zarówno spadkiem odsetka osób niezadowolonych z sytuacji finansowej swoich gospodarstw domowych, jak i wzrostem odsetka tych, którzy oceniają ją pozytywnie. W porównaniu z wiosną tego roku więcej ankietowanych deklaruje poprawę warunków życia. Odnotowano zmiany oceny poziomu życia rodzin i stopnia deprivacji potrzeb. Odsetek deklarujących życie skromne lub ubogie jest najniższy od ponad trzech lat. Mniej osób niż przed rokiem deklaruje brak pieniędzy na żywność, ubranie, buty oraz wydatki związane z życiem kulturalnym.

Jednocześnie w grupach najuboższych ekonomicznie zaobserwowano postępującą pauperyzację i rezygnację z potrzeb. Można więc uznać za trwałą tendencję do postępującego rozwarstwienia ekonomicznego społeczeństwa polskiego. Do takiego wniosku prowadzą dane dotyczące zmian warunków życia rodzin, z których wynika, że poprawę swoich warunków życia w największym stopniu postrzegają osoby znajdujące się w dobrej kondycji finansowej, a ich pogorszenie - częściej deklarują ci, którzy z racji swego położenia społecznego znajdują się na dole drabiny ekonomicznej.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. piłskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. włocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Dochody na 1 osobę w rodzinie

(%)

	Poniżej 150 zł	151 - 225	226 - 325	326 - 425	Powyżej 426 zł	Liczba osób
Ogółem	18	14	24	18	26	1112
Płeć						
Meżczyźni	20	13	22	18	27	520
Kobiety	16	16	25	18	24	592
Wiek						
do 24 lat	23	17	28	13	19	147
25-34	28	13	25	16	19	197
35-44	16	23	24	18	20	231
45-54	21	14	16	16	33	222
55-64	10	7	20	26	37	132
65 lat i więcej	8	9	31	23	30	183
Miejsce zamieszkania						
Wieś	35	20	22	14	9	407
Miasto do 20 tys.	12	17	28	24	19	120
od 21 do 100 tys.	10	13	29	19	30	241
101-500 tys.	7	10	22	24	37	201
501 tys. i więcej mieszk.	4	5	17	17	57	143
Region						
Północny	21	14	28	17	20	134
Zachodni	14	9	21	26	29	121
Środkowo-zachodni	24	14	21	15	26	160
Środkowy	15	9	20	18	37	212
Wschodni	27	25	24	9	16	123
Południowo-wschodni	22	19	26	22	12	172
Południowo-zachodni	6	13	27	19	35	190
Wykształcenie						
Podstawowe	25	17	27	15	16	363
Zasadnicze zawodowe	23	18	27	14	17	310
Średnie	10	10	22	24	34	355
Wyższe	0	5	9	18	68	84
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	1	7	14	20	58	67
Prac. umysł. niż. szczebla	6	7	23	25	40	115
Pracownicy fiz.- umysł.	19	13	23	18	27	77
Robotnicy wykwalifikowani	12	19	30	18	21	130
Robotnicy niewykwalifik.	33	19	31	10	7	51
Rolnicy	56	15	13	14	2	86
Prywatni przedsiębiorcy	9	14	13	15	49	43
Bierni zawodowo						
Renciści	11	16	26	26	20	142
Emeryci	8	10	25	21	35	214
Uczniowie i studenci	17	21	26	23	13	40
Bezrobotni	42	19	32	0	7	71
Gospodynie domowe i inni	33	21	19	10	18	76
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	6	9	20	26	39	132
Sektor państwowy	15	12	24	21	28	136
Sektor prywatny	13	14	25	12	35	213
Spółdzielczość	18	19	17	22	24	25
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 150 zł	100	0	0	0	0	200
151 - 225	0	100	0	0	0	159
226 - 325	0	0	100	0	0	264
326 - 425	0	0	0	100	0	202
Powyżej 426 zł	0	0	0	0	100	287
Ocena własnych war. mater.						
Złe	34	19	26	12	8	389
Średnie	11	14	26	23	25	512
Dobre	5	5	13	17	60	211
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	12	13	30	22	23	79
Raz w tygodniu	19	18	24	17	22	630
Kilka razy w roku	21	8	22	19	30	277
W ogóle nie uczestniczy	11	10	24	19	37	125
Poglądy polityczne						
Lewica	17	15	20	17	30	242
Centrum	15	17	19	24	25	327
Prawica	14	9	25	18	34	305
Trudno powiedzieć	28	17	31	12	12	237

Tabela 2. Ocena warunków materialnych gospodarstwa domowego (%)

	Złe	Średnie	Dobre	Liczba osób
Ogółem	34	47	19	1157
Płeć				
Mężczyźni	33	46	21	548
Kobiety	36	47	17	608
Wiek				
do 24 lat	31	40	29	160
25-34	31	47	22	204
35-44	38	44	18	237
45-54	36	49	15	227
55-64	36	52	12	137
65 lat i więcej	34	48	18	191
Miejsce zamieszkania				
Wieś	39	47	13	426
Miasto do 20 tys.	45	41	14	121
od 21 do 100 tys.	33	48	19	254
101-500 tys.	28	46	26	207
501 tys. i więcej mieszk.	25	47	28	146
Region				
Północny	37	47	17	144
Zachodni	33	42	25	125
Środkowozachodni	37	45	18	165
Środkowy	30	48	22	221
Wschodni	46	38	15	126
Południowo-wschodni	28	57	15	180
Południowo-zachodni	34	46	20	196
Wykształcenie				
Podstawowe	45	44	10	380
Zasadnicze zawodowe	36	47	16	328
Średnie	24	51	25	362
Wyższe	21	38	41	87
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	19	44	37	67
Prac.umysł.niż.szczębla	23	51	26	116
Pracownicy fiz.- umysł.	29	43	29	77
Robotnicy wykwalifikowani	30	55	15	134
Robotnicy niewykwalifik.	47	42	10	51
Rolnicy	44	41	15	89
Prywatni przedsiębiorcy	18	42	40	46
Bierni zawodowo				
Renciści	38	51	10	150
Emeryci	37	47	16	221
Uczniowie i studenci	36	38	26	48
Bezrobotni	53	36	11	80
Gospodynie domowe i inni	35	49	16	77
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	26	51	23	132
Sektor państwowy	30	50	20	137
Sektor prywatny	29	42	29	219
Spółdzielczość	37	51	12	26
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 150 zł	66	29	5	200
151 - 225	47	46	7	159
226 - 325	38	51	10	264
326 - 425	24	58	18	202
Powyżej 426 zł	12	45	44	287
Ocena własnych war. mater.				
Złe	100	0	0	398
Średnie	0	100	0	539
Dobre	0	0	100	219
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	28	54	18	81
Raz w tygodniu	35	47	18	656
Kilka razy w roku	33	44	23	288
W ogóle nie uczestniczy	39	45	16	131
Poglądy polityczne				
Lewica	27	50	23	246
Centrum	33	47	20	336
Prawica	32	45	23	315
Trudno powiedzieć	46	45	9	259

Tabela 3. Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym? 1 - Żyjemy bardzo biednie - nie starcza mi (nam) nawet na podstawowe potrzeby; 2 - Żyjemy skromnie - musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować; 3 - Żyjemy średnio - starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy; 4 - Żyjemy dobrze - starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania; 5 - Żyjemy bardzo dobrze - mogę (możemy) pozwolić sobie na pewien luksus (%)

	1	2	3	4	5	Liczba osób
Ogółem	6	34	54	6	0	1155
Płeć						
Mężczyźni	6	32	56	6	0	545
Kobiety	5	36	52	6	0	610
Wiek						
do 24 lat	4	27	58	11	0	160
25-34	3	28	63	6	1	204
35-44	7	31	55	7	0	236
45-54	5	37	53	4	1	226
55-64	12	39	46	4	0	136
65 lat i więcej	6	44	47	4	0	192
Miejsce zamieszkania						
Wieś	9	38	48	4	0	426
Miasto do 20 tys.	7	38	52	2	0	121
od 21 do 100 tys.	5	34	54	8	0	253
101-500 tys.	2	29	59	8	2	205
501 tys.i więcej mieszk.	2	26	64	7	0	146
Region						
Północny	10	25	61	5	0	145
Zachodni	12	30	43	13	2	125
Środkowozachodni	7	34	53	7	0	165
Środkowy	4	37	52	7	0	221
Wschodni	5	38	54	3	0	125
Południowo-wschodni	4	39	55	2	0	179
Południowo-zachodni	3	34	57	6	1	194
Wykształcenie						
Podstawowe	11	46	41	3	0	380
Zasadnicze zawodowe	6	37	53	4	0	324
Średnie	2	23	66	7	1	362
Wyższe	0	16	65	20	0	87
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier.,inteligencja	1	16	66	17	0	67
Prac.umysł.niż.szczębla	2	18	79	1	0	116
Pracownicy fiz.- umysł.	3	25	65	8	0	77
Robotnicy wykwalifikowani	1	38	58	3	0	133
Robotnicy niewykwalifik.	7	50	39	3	0	51
Rolnicy	6	41	47	6	0	89
Prywatni przedsiębiorcy	0	14	62	22	3	46
Bierni zawodowo						
Renciści	8	48	43	1	0	149
Emeryci	7	41	46	5	1	221
Uczniowie i studenci	0	11	76	13	0	48
Bezrobotni	18	39	40	2	0	80
Gospodynie domowe i inni	11	34	45	10	0	77
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	3	26	64	8	0	132
Sektor państwowy	2	32	62	4	0	137
Sektor prywatny	2	28	61	9	1	219
Spółdzielczość	0	15	81	4	0	26
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 150 zł	16	49	35	0	0	200
151 - 225	5	51	41	2	0	159
226 - 325	7	41	50	2	0	263
326 - 425	1	26	69	3	1	202
Powyżej 426 zł	1	16	66	17	1	285
Ocena własnych war. mater.						
Złe	15	59	26	0	0	398
Średnie	1	27	70	2	0	538
Dobre	0	6	66	27	1	218
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	2	35	60	3	0	81
Raz w tygodniu	6	36	52	6	0	653
Kilka razy w roku	5	31	58	5	0	288
W ogóle nie uczestniczy	10	30	50	8	2	131
Poglądy polityczne						
Lewica	5	29	59	7	0	245
Centrum	3	32	59	6	1	334
Prawica	5	32	54	9	0	314
Trudno powiedzieć	11	44	42	2	0	259

Tabela 4. Ile, według Pana(i), powinny wynosić miesięczne dochody na jedną osobę w Pana(i) rodzinie, aby można było zaspokajać jedynie podstawowe potrzeby?

	Średnia (zł)	Liczba osób
Ogółem	436.9	1125
Płeć		
Mężczyźni	436.7	532
Kobiety	437.0	592
Wiek		
do 24 lat	400.4	155
25-34	414.2	200
35-44	376.0	231
45-54	523.2	223
55-64	461.2	137
65 lat i więcej	445.8	179
Miejsce zamieszkania		
Wieś	378.9	414
Miasto do 20 tys.	423.8	119
od 21 do 100 tys.	453.3	247
101-500 tys.	467.6	203
501 tys.i więcej mieszk.	550.0	138
Region		
Północny	503.2	138
Zachodni	481.1	122
Środkowozachodni	421.8	163
Środkowy	433.8	211
Wschodni	357.6	123
Południowo-wschodni	400.3	175
Południowo-zachodni	461.4	194
Wykształcenie		
Podstawowe	415.9	366
Zasadnicze zawodowe	418.6	319
Średnie	437.8	355
Wyższe	594.6	84
Grupa społ.-zaw. pracujący		
Kadra kier., inteligencja	489.0	67
Prac.umysł.niż.szczebła	460.6	113
Pracownicy fiz.- umysł.	420.6	77
Robotnicy wykwalifikowani	404.8	133
Robotnicy niewykwalifik.	343.3	51
Rolnicy	373.3	88
Prywatni przedsiębiorcy	431.4	43
Bierni zawodowo		
Renciści	453.0	143
Emeryci	511.5	213
Uczniowie i studenci	447.3	46
Bezrobotni	406.3	75
Gospodynie domowe i inni	351.1	76
Pracujący poza rolnictwem		
Sfera budżetowa	459.5	131
Sektor państwowy	429.7	135
Sektor prywatny	418.9	214
Spółdzielczość	371.4	26
Dochoady na jedną osobę		
Poniżej 150 zł	314.6	196
151 - 225	404.1	156
226 - 325	429.9	259
326 - 425	437.3	197
Powyżej 426 zł	555.2	280
Ocena własnych war. mater.		
Złe	440.3	391
Średnie	445.6	521
Dobre	409.7	211
Udział w prakt. religijnych		
Kilka razy w tygodniu	404.7	77
Raz w tygodniu	438.4	643
Kilka razy w roku	397.7	277
W ogóle nie uczestniczy	536.6	126
Poglądy polityczne		
Lewica	498.5	241
Centrum	420.2	326
Prawica	454.5	306
Trudno powiedzieć	377.7	249

Tabela 5. Ile, według Pana(i), powinny wynosić miesięczne dochody na jedną osobę w Pana(i) rodzinie, aby można było żyć na średnim poziomie?

	Średnia (zł)	Liczba osób
Ogółem	702.9	1133
Płeć		
Mężczyźni	689.3	537
Kobiety	715.2	596
Wiek		
do 24 lat	640.5	157
25-34	618.3	204
35-44	625.3	233
45-54	915.9	225
55-64	706.9	136
65 lat i więcej	685.3	177
Miejsce zamieszkania		
Wieś	617.7	412
Miasto do 20 tys.	655.7	119
od 21 do 100 tys.	705.6	249
101-500 tys.	732.7	206
501 tys.i więcej mieszk.	945.0	143
Region		
Północny	766.2	143
Zachodni	762.5	123
Środkowozachodni	674.9	163
Środkowy	724.9	211
Wschodni	547.0	122
Południowo-wschodni	685.4	177
Południowo-zachodni	733.1	194
Wykształcenie		
Podstawowe	619.8	365
Zasadnicze zawodowe	715.9	322
Średnie	712.9	358
Wyższe	972.4	85
Grupa społ.-zaw. pracujący		
Kadra kier., inteligencja	794.0	67
Prac.umysł.niż.szczębla	754.5	115
Pracownicy fiz.- umysł.	653.7	77
Robotnicy wykwalifikowani	713.5	131
Robotnicy niewykwalifik.	570.2	51
Rolnicy	719.8	88
Prywatni przedsiębiorcy	798.9	45
Bierni zawodowo		
Renciści	636.5	147
Emeryci	782.4	210
Uczniowie i studenci	733.4	46
Bezrobotni	613.4	79
Gospodynie domowe i inni	574.6	77
Pracujący poza rolnictwem		
Sfera budżetowa	729.2	131
Sektor państwowy	690.3	134
Sektor prywatny	727.2	218
Spółdzielczość	756.7	26
Dochoy na jedną osobę		
Poniżej 150 zł	527.0	198
151 - 225	602.6	156
226 - 325	696.3	257
326 - 425	729.3	197
Powyżej 426 zł	884.5	285
Ocena własnych war. mater.		
Złe	664.5	388
Średnie	747.4	529
Dobre	664.5	214
Udział w prakt. religijnych		
Kilka razy w tygodniu	628.3	79
Raz w tygodniu	690.3	646
Kilka razy w roku	696.4	278
W ogóle nie uczestniczy	826.1	128
Poglądy polityczne		
Lewica	771.4	241
Centrum	663.9	330
Prawica	752.3	310
Trudno powiedzieć	627.0	250

Tabela 6. Ile, według Pana(i), powinny wynosić miesięczne dochody na jedną osobę w Pana(i) rodzinie, aby można było żyć dostаточно, bez problemów finansowych?

	Średnia (zł)	Liczba osób
Ogółem	1156.5	1121
Płeć		
Mężczyźni	1130.3	533
Kobiety	1180.3	588
Wiek		
do 24 lat	1265.5	155
25-34	982.4	203
35-44	987.0	233
45-54	1457.6	223
55-64	1050.4	136
65 lat i więcej	1187.1	173
Miejsce zamieszkania		
Wieś	1027.3	409
Miasto do 20 tys.	1169.4	117
od 21 do 100 tys.	1082.7	247
101-500 tys.	1256.4	205
501 tys.i więcej mieszk.	1516.8	141
Region		
Północny	1218.0	138
Zachodni	1361.7	123
Środkowozachodni	1077.9	163
Środkowy	1207.8	205
Wschodni	892.3	122
Południowo-wschodni	1175.5	176
Południowo-zachodni	1143.1	194
Wykształcenie		
Podstawowe	1069.7	358
Zasadnicze zawodowe	1158.0	320
Średnie	1161.5	357
Wyższe	1503.0	85
Grupa społ.-zaw. pracujący		
Kadra kier., inteligencja	1262.4	67
Prac.umysł.niż.szczebła	1211.6	114
Pracownicy fiz.- umysł.	1045.6	77
Robotnicy wykwalifikowani	1119.4	129
Robotnicy niewykwalifik.	896.2	51
Rolnicy	1179.5	88
Prywatni przedsiębiorcy	1270.4	45
Bierni zawodowo		
Renciści	1101.3	143
Emeryci	1212.5	208
Uczniowie i studenci	1856.1	45
Bezrobotni	975.0	79
Gospodynie domowe i inni	963.8	77
Pracujący poza rolnictwem		
Sfera budżetowa	1182.3	131
Sektor państwowy	1034.1	131
Sektor prywatny	1161.6	216
Spółdzielczość	1165.4	26
Dochoy na jedną osobę		
Poniżej 150 zł	904.5	197
151 - 225	1087.5	155
226 - 325	1113.2	251
326 - 425	1200.4	194
Powyżej 426 zł	1396.1	285
Ocena własnych war. mater. złe		
Średnie	1128.6	383
Dobre	1219.9	523
Dobre	1054.1	214
Udział w prakt. religijnych		
Kilka razy w tygodniu	1012.2	78
Raz w tygodniu	1134.9	637
Kilka razy w roku	1128.7	277
W ogóle nie uczestniczy	1418.1	128
Poglądy polityczne		
Lewica	1274.8	241
Centrum	1027.4	328
Prawica	1251.3	306
Trudno powiedzieć	1096.2	245